

Batılı Dergilerde Erken Dönem Türk ve Balkan Sineması

Savaş ARSLAN*

Son yıllarda Türkiye ve Balkan ülkelerinde erken dönem sinema çalışmaları öne çıkmaya başladı ve bu alanda çok sayıda eser yayınlandı. Bu çalışmalarda, sinema tarihi anlamında erken döneme dair birçok yeni bilgi ve bulguya da yer vermeye başlandı. Yaklaşık son on yıla dek bu tarz çalışmaların çoğunluğu yerel ya da ulusal odaklı iken, Türkiye'yi de dâhil edecek bir şekilde Balkanların tamamını ele alan eser ise neredeyse yok gibiydi. Bunun belki de en öncelikli nedenlerinden birisi, Balkanların kavramsal ve siyasî anlamdaki tarihiyle de alakalıdır. Balkanların zorlu tarihi ve olumsuz algısı nedeniyle Balkan Sineması bir çalışma alanı olarak halen sınırlı bir çerçeveye sıkışmış durumdadır. Özellikle Batı'nın bakışıyla "Balkanlaşma" kavramı olumsuz bir anlamla bölünme ve parçalanmayı simgelerken, Balkan ülkelerin çoğunluğu Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloku içinde yer aldı. Dolayısıyla, Doğu Bloku'nun dağılmasına dek, çalışmaların sınırların ötesine taşması sınırlı kaldı. Sözelimi Michael Jon Stoil'in 1982'de UMI Research Yayınlarından çıkan ve Balkanlara bütünsel bir bakış çabası anlamında ilk olan *Balkan Cinema: Evolution after the Revolution* (Balkan Sineması: Devrimden Sonraki Evrim) başlıklı kitabından erken bir çalışma olarak söz edilebilir ama bu çalışma yalnızca Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan bahseder.

Son yirmi yıllık dönemde ise sinema çalışmalarında ulus-aşırı çalışmaların artmasıyla birlikte Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilere bakan çalışmaların sayısı da artmaya başladı. Son dönemdeki birçok çalışmaya kaynaklık eden Dina Jordanova'nın *Cinema of Flames: Balkan Film, Culture and the Media* (Alevli Sinema: Balkan Filmi, Kültür ve Medya, 2001) kitabı hem bölgedeki bütün ülkeleri

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi. savasharslan@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7807-9818.

içercek şekilde bir yaklaşıma sahiptir hem de Balkan Sineması kavramını “İskandinav Sineması” ya da “Latin Amerika Sineması” gibi bütünleyici bir terim olarak ortaya koyar. Nevena Dakovic’in *Balkan Kao Filmski Zanr: Slika, Tekst, Nacija* (Bir Film Türü olarak Balkanlar: İmge, Metin, Ulus, 2008) kitabı da bu manada bütünleşik bir bakış sunar. Bunlara ek olarak, son yıllarda üç kez, sırasıyla 2015 Atina, 2016 Belgrad ve 2018 Bükreş’te düzenlenen Balkan Sineması konferans serisi vardır. Bükreş’te düzenlenen üçüncü konferansın ardından da 2020’de *Balkan Cinema and the Great Wars* (Balkan Sineması ve Büyük Savaşlar, der. Adrian Silvan Ionescu, Marian Tutui ve Savaş Arslan) başlığıyla yayınlanan bir derleme kitap da vardır. Her ne kadar bu tarz çalışmalar daha çok bölge sineması ile ilgilenen sinema araştırmacıları arasında bilinse de bunlar hem nicelik hem de yer alma açısından genel sinema literatüründe halen çok sınırlıdır. Dolayısıyla, bazen Güneydoğu Avrupa Sineması olarak adlandırılan Balkan Sineması her ne kadar son yıllarda daha sıklıkla ortak bir alan olarak ele alınmış olsa da “Balkan Sineması” kavramsal ve anlamsal bütünlük ve özellik arz edecek şekilde sinema tarihi kitaplarında düzenli bir yere sahip değildir.

Öte yandan sinemanın ilk yıllarında bugün olduğundan daha çok uluslararası ve ulus-aşırı bir niteliğe sahip olması, bir diğer ifadeyle, ilk sinemacıların deneme yanılmaya dayalı üretimleri, daha çok belge niteliğindeki hareketli görüntülerin üretilmesi ve kurguya dayalı bir sinema dilinin halen oluşmamış olması bugünkü sinemadan farklıdır ve dönemin sineması için alternatif bağlantılar arz eder. Ayrıca ilk filmlerin ses ve konuşmaya hatta bazen ara yazı gibi bir metne bile bağlı olmaması da bu bağlantıları kolaylaştırmıştır. Ayrıca Balkanlar coğrafyasının seyahat ve kültürel kimlik anlamında bir hareketlilik ve devamlılık arz etmesi ise sözgelimi Manaki Kardeşler ve Sigmund Weinberg gibi erken dönem sinemacıların işleri arasında hem benzerlikler hem de değiş-tokuşlara olanak tanımıştır. Manakilerin Eflak Rumen’i olarak, Kuzey Makedonya ve Yunanistan arasında kimlik geçişleri yaşamaları ya da Sigmund Weinberg’in Romanya vatandaşı bir Musevî olarak Osmanlı sultanlarının resmî sinemacısı olması bu geçişkenliğe örnek olabilir.

Ancak bunların ötesinde, Batı Avrupa kökenli erken dönem sinema yayınlarına baktığımızda ise aslında Balkanların Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası olarak görülmesinden ötürü, bütün bölgeyi içeren bir Şarkiyatçı bakış karşımıza çıkıyor. Hatta bu Batılı bakış daha sonra Batı ülkelerinin sinemalarında da Balkanların temsili söz konusu olduğunda ortaya çıkıyor. Bu çalışmada, sinemasal temsiller yerine özellikle sinemanın doğup yayılmaya başladığı XX. yüzyılın başlarında bahsedilen coğrafi bölgenin, Batılı sinema yayınlarının söylemlerine bakıldığında yekpare bir yapıda ele alınmasına değinilecektir. Bir diğer ifadeyle, bu yayınlarda bir bölge olarak Balkanlar, burada yapılan film gösterimleri, çekilen filmler ve açılan sinema salonları Batı’nın genel olarak Doğu algısı etrafında ele alınmıştır. Bu coğrafya geniş anlamıyla Yakın Doğu veya Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde ele alınırken bunun tezahürlerini yalnızca matbu yayınlarda değil, dönemin ticarî ve

iktisadî gerçeklerine bakıldığında da görmek mümkündür. Özellikle Avrupa'daki şirketlerin temsilcilikleri birçok kez bugünkü ulusal ayrımlar üzerinden değil, dönemin koşullarına bağlı olarak karşımıza çıkıyor. Batılı şirketlerden yerelde temsilcilik alan işletmeler ise aynı anda sözgelimi İzmir ve Atina, Sofya, Bükreş ve Edirne gibi bugün farklı ülkelerin şehirleri olarak yer alan coğrafi alanlara aynı anda temsilcilik almışlar ve bu şekilde bölgesel bir işletmecilik yapmışlardır. Yahut gezgin sinema gösterimleri ya da film çekmek için gönderilen sinemacıların programları, belirli bir coğrafi ve iktisadî ilişki içinde bulunan farklı şehirler arasında dolaşacak şekilde planlanmıştır. Dolayısıyla, adı geçen söylemsel alanın siyasî, iktisadî ve kültürel tezahürlerinin olması söz konusudur. Bu çerçeveden yola çıkarak, aşağıda Türkiye'nin de içinde yer aldığı geniş anlamli Balkanlar coğrafyasında sinemanın gelişmeye başladığı bir dönemde, bu bölgeye özelden Batı Avrupa kaynaklı dergilerin, temelde I. Dünya Savaşı'na dek olan dönemde, daha çok belge filmler ve kısa konulu filmlerin yaygın olduğu erken sinema döneminde nasıl baktıkları ele alınacaktır. Bir yandan bu coğrafya, Edward Said'in önerdiği şekilde Doğu imgesine koşturularak, geri, ekzotik ve savunmasız bir alan olarak algılanırken, öte yandan Batılı sinemacıların bu coğrafyadan nasıl yararlanmayı, hatta nasıl sömürmeyi öngördüklerine dair kolonyal bakışın üretimi örneklendirilecektir.

Bunu yaparken de Fransız *Ciné-Journal* ve *Revue Scientifique et Technique de l'Industrie Cinématographique*, Alman *Der Kinematograph* ve Amerikan *Motography* ve *Billboard* gibi dergilerden yararlanacağım. Bunlar arasında, belki de Balkanlar hakkında en çok yazının yazıldığı, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique* dergisi 1908-1934 yılları arasında 1216 sayı olarak yayınlanmış ve Georges Dureau tarafından kurulmuştur. Bir sinema endüstrisi ve ticareti dergisi olan *Ciné-Journal* sektördeki endüstriyel ve teknolojik gelişmeleri daha çok sektör profesyonellerine yönelik bir şekilde ele almıştır. Dergide ayrıca film çekimi, çekim sonrası ile ilgili araçlar üreten birçok sinema ekipman ve prodüksiyon şirketinin reklamları, patentler, ulusal ve uluslararası film dağıtımçıları ve sinema salonlarının hem reklamları hem de iş ilanları ve farklı ülkelerdeki sinema sektörlerinin durumu hakkında çeşitli yazılara yer verilmiştir. Öte yandan, 1907 ve 1935 yılları arasında yayınlanan Almanya kökenli *Der Kinematograph* dergisi ise biraz daha farklı bir perspektif sunmaktadır. Düsseldorf'ta 1923'e dek Eduar Lintz tarafından ve sonrasında ise August Scherl tarafından yayınlanan *Der Kinematograph* dergisi, Almanca konuşan ülkelere yönelik sinema sanatına odaklanan ilk endüstri ve ticaret dergisidir. *Ciné-Journal* gibi, *Der Kinematograph*'ta da güncel endüstri ve teknoloji haberleri, sektöre yönelik araçlar üreten şirketlerin reklamları, patentler, Almanca konuşulan coğrafyaya yönelik film dağıtımçı ve sinema salonlarının reklamları ve iş ilanlarının yanında hem sinema teknolojisi hem de gelişen estetik ve kuramsal bakışlara dair yazılar yer almıştır. Ayrıca özelleşen teknik yazılarda ise yangın güvenliğinden, gösterim yapılması için gerekli detaylara dek farklı yazılar

yer almıştır. *Ciné-Journal* ve *Der Kinematograph*, konulu filmlerin artmasından sonra çok sayıda film reklamı ve eleştirisine yer vermiştir.

Bu dönemdeki dergilerin Balkanlara olan ilgisi ile aslında Batı Avrupa'nın Doğu'ya olan genel ilgisi ve söylemi arasında da koşutluklar vardır. Her ne kadar Batı Avrupa'nın komşusu olsa da Balkanlar Şark'ın bir parçasıdır ve dolayısıyla da ötekidir. Ancak Maria Todorova'nın da söz ettiği gibi, "Balkancılık" (*Balkanism*) Şarkiyatçılığın doğrusal ve yalın bir alt kümesi değildir.¹ Aksine, Osmanlı İmparatorluğu döneminde oluşmuş bir kavram olarak özel bir tarihe sahiptir ve Osmanlı'ya iliştilenmiş bazı önyargıları beraberinde taşır. Doğu imgesindeki zenginlik, egzotiklik ve fantezi gibi öğelerin ötesinde, Balkanlar bir azlık ve yoklukla ilişkili düşünülür.² Elbette bu Balkan imgesi tek taraflı bir bakışın ürünüdür. Benzer şekilde Pavlos Hatzopoulos bunun Batı'nın ötekisi olarak konumlanmış ve Batı ile bir Balkan imgesiyle ilişkili olduğunu ama Ortadoğu'dan da ayrı olduğunu belirtir.³ Dolayısıyla, Balkanlar hep ikircikli bir konumda, bir arada kalmışlık halindedir, ne Osmanlı İmparatorluğu'nu genel bir Doğu imgesinin tam bir parçasıdır ne de Avrupa'dır. Tersine, kendi içindeki çeşitlilikten ötürü de Avrupa'nın yaratmaya çalıştığı tekil kimlik inşasının tam zıddı bir hâli, Balkanlaşmayı, bir bütünün paramparça olmuşluğunu akla getirir sürekli. Osmanlı'nın mirası olarak bir Doğu imgesini imlerken, Balkanlaşma olarak da bütün ve tekil Avrupa imgelemi karşısında korkutucu ve tehditkar bir bölünmüşlüğü imler. Yani ötekinin her iki halini de içerir. Ama aynı zamanda bu ikircikli öteki, bakirdir de; hatta *Ciné-Journal*'ın deyimiyle Balkanlar "hayalden yoksun bir somutluk" ve "varlıksız olma" halindedir. Dolayısıyla, Batı'nın kolonyal fantezisinin bir nesnesi olarak da fethedilmesi, sömürülmesi gereken bir konumdadır.

Büyük olasılıkla Türkçe bir sözcük olan "Balkan"ın kökü "balk"tır. Halen Türkiye'de halk ağzında şimşek çaktığında kullanılan "balk oynamak" deyiminde olduğu gibi "balk", "ışık" ve "parlama" anlamlarına karşılık gelir. "Balkan" ise balkıyan gök ve yüksekliklerle ilişkili olarak "dağ" anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla bölgeye adını veren ve Bulgaristan'ın Karadeniz kıyılarından başlayarak Sırbistan'a uzanan Balkan Dağları ise totolojik bir ifadedir aslında. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli tabiri ettiği bu bölge Batı literatüründe Alman coğrafyacı Johan August Zeune'nin 1808'de yanlış bir şekilde Adriyatik'ten Karadeniz'e uzanan bir sıradağ sistemi⁴ olduğunu düşünmesiyle ortaya koyduğu "Balkan

1 Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2009, s. 8.

2 Todorova, *Imagining the Balkans*, s. 14.

3 Pavlos Hatzopoulos, *Balkans Beyond Nationalism and Identity: International Relations and Ideology*, s. 162.

4 Aslında Balkanlarda birbirlerinden bağımsız birkaç farklı sıradağ vardır: Bahsi geçen Balkan dağları dışında, Karpatlar ya da Transilvanya Alpleri, Dinar Alpleri, Pindus ve Rodop bunlar arasında sayılabilir.

yarımadası” fikrine dayanır.⁵ Ardından da Britanyalı rahip olan Robert Walsh’un 1827’de Balkanlardan savaşlarla dolu bir bölge olarak bahsetmesiyle günümüzdeki Batılı anlayışın ilk çerçevesi oluşur. Belki de tarih boyunca haritası en çok değişen ve sürekli farklı çatışmaların hüküm sürdüğü bu bölgede ilk filmlerin gösterildiği yıllarda milliyetçilik hareketlerinin yükselmesi ve emperyalist güçlerin de etkisiyle bugünkü Balkan haritasına da yön veren bölünmeler ortaya çıkmaya başlamıştı. Dolayısıyla sinemanın Balkanlara geldiği sırada, Batı Avrupa’nın bu bölgeye siyasî ve ekonomik bakışı belirli anlamlarda örtüşür. Ancak Balkan Savaşları ile bölgeden günümüz Türkiye’sine Müslüman nüfusun zorunlu göçünün başlamasından hemen önce Balkanlar halen nüfusu ve kültürel hayattaki etkisi itibarıyla bir Osmanlı coğrafyasıdır. Mesela, 1890’lar ve 1900’lerde bir Osmanlı ve Türk şehri olan Selanik,⁶ İstanbul’dan yaklaşık bir yıl sonra film gösterimi gerçekleştirilen bir şehirdir. 13 Aralık 1897’de Saadi Levy’nin gazetesi *Journal de Salonique*’te çıkan bir yazıya göre, Olympia tiyatrosunun solda yer alan pavonunda kurulan sinematograf ile bilet fiyatlarının da düşük tutularak herkesin ilgisine mazhar olması sağlanan 10 farklı film gösterilmiş ve yüzyılın sonunda bu sıra dışı buluş halkla tanışmıştır.⁷ Ayrıca özellikle dijital platformlarda çokça sanki İstanbul’daki Pathé Sineması gibi anılan bir fotoğrafta görülen Pathé sinema salonu ise İstanbul’da Ocak 1908’de Sigmund Weinberg tarafından başlatılan Pathé gösterimlerinden aylar sonra, *Journal de Salonique*’in 24 Eylül 1908 tarihli sayısında açılacağı duyurulan salondur.⁸ Yazıda elektrikli Pathé sinematografla gösterimlerin şehrin tanınan isimlerinden Lazar Mizrahi’nin daha önce Olympia tiyatrosunda da gösterimler yaptığı ve pratik bilimlere meraklı oğlu tarafından başlatılacağı duyurulur. Gazetenin 27 Ekim 1908 tarihli sayısında ise artık Pathé Frères şehirdeki tek sinema salonu olmuştur ve düzenli gösterimlerini hafta içi saat 16’dan ve hafta sonu da 15’ten gece 22’ye kadar gerçekleştirmektedir.⁹ Bu gösterimde ise *İtalyan Kral ve Kraliçesinin Paris Ziyareti*, *Köylü Melek*, *Bir Kocanın On Karısı* ve *Mösyö Ağırkanlı* filmlerinin yanında, dört sahneden oluşan *Selamlık* filmi de gösterilir. Aşağıda da bahsedileceği gibi, Sigmund Weinberg’in çektiği bu “ilk” filmde sırasıyla İmparatorluk Sarayından Çıkış, Sultan 2. Abdülhamid Han, Ayasofya Camii ve Saraya Dönüş sahneleri yer almaktadır.

Fransız dergilerinde açık bir kolonyal söylem vardır. Mesela *Revue Scientifique et Technique de l’Industrie Cinématographique* dergisinde 1913 yılında Atina’daki *Fransız Ticaret Odası Bülteni*’nde yer alan sinema ile ilgili bir rapordan alıntılar

5 Todorova, *Imagining the Balkans*, s. 25.

6 Wikipedia’da yer alan ve birincisi Bulgar ve ikincisi Yunan kaynaklarına dayalı Selanik’in 1890 ve 1913 yıllarındaki nüfus dağılımına bakılacak olursa, şehirde etnik nüfus yoğunluğu sırasıyla Museviler, Türkler, Yunanlar, Bulgarlar ve Romanlar tarafından oluşur.

7 “Un Cinématographe”, 13 Aralık 1897, *Journal de Salonique*, s. 1.

8 “Nous Aurons”, 24 Eylül 1908, *Journal de Salonique*, s. 3.

9 “Grand Cinématographe”, 27 Ekim 1908, *Journal de Salonique*, s. 3.

yapılır.¹⁰ Buna göre her ne kadar Doğu'da, özellikle Türkiye ve Mısır'da sinema popüler olsa da Yunanistan'da sabit bir sinema salonu olmamasından ötürü açık havada ya da bazı kapalı salonlardan bozma idareten ayarlanmış yerlerde gösterimler yapılmaktadır (Atina'da üç-dört tane olmak üzere toplamda yedi-sekiz tane olan bu geçici salonlara yazları da dört-beş tane açık hava salonu eklenmektedir). Amerikan filmlerinin popüler olmaya başladığı belirtilen piyasada, Paris'teki film şirketlerinin temsilcilikleri aracılığıyla yılda 300 bin metreden fazla film gösterilmekte ancak Mısır'da olduğu gibi bu filmler satın alınmamakta ve gösterimlerin ardından iade edilmektedir. Buna karşın yine de filmlerin ülkeye gümrük girişinde ödenen ithalat vergileri iade edilmemektedir ve bu durum da sinemanın daha küçük şehirlere ulaşmasını engellemektedir. Ayrıca Atina'da bir şirket, S. Léonce'nin *La Fabrique Panhellénique*'i, film işiyle uğraşılıyor olsa da, filmleri aktüalite ve açık hava çekimleridir. Özetle halen Yunanistan sinema alanında bir gelişme göstermemiş olsa da eğer bir gelişme olursa bundan en çok Fransa yararlanacaktır, çünkü Fransız sinemacılar bu gelişmeden yararlanmak için Yunanistan'a ilk gidenler olacaktır. Derginin ifadesine göre Fransa'nın icadı olan sinema daima Fransız kalacaktır çünkü onların filmleri sinemanın gerektirdiği beğeni ve ruha sahiptir. Ama tabii Balkanlar'a giden sinemacılar da farklı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunun bir örneği, *Ciné-Journal*'de bir Fransız sinemacı ekibin Belgrad'da başından geçenlerin anlatıldığı '*Le Cinématographie Française en Serbie*' (Sırbistan'da Fransız Sineması) başlıklı bir yazıda bulunabilir.¹¹ Bu yazı da aynı kolonyal söylemin bir ürünüdür aslında. Yazıya göre bir gece Belgrad'a ulaşan ekip önce girişte polisle birçok zorluk yaşamıştır. Ancak sekizinci günlerinde güç bela bir otel bulabilmişler ama bu otel hem çok pahalı hem de kalitesizdir. Taşıma sırasında Gaumont ve Dion marka ekipmanları zarar görmüş ve ayrıca gümrükte ise ekipmanları için yüksek oranda komisyon alınmıştır. İlk gösterimleri sırasında bu zarardan dolayı senkronizasyon arızası yaşamışlar ve 50 kişilik olarak planlanan bir gösterime ise çok az katılım olmuştur. Aynı zamanda hem yakıt fiyatları hem de vergilerin yüksek olması, ülkede her şeyin ordu ve memurlar tarafından yönetilmesi ve orta sınıfın küçük olması nedeniyle, *Ciné-Journal* yazarlarına göre Sırbistan'da sinemacılara fayda yoktur, tersine onlar sömürülmektedir.

Amerikan *Motography* dergisinde ise Sırbistan'da Amerikan modasının saç kesimleri ve kıyafetlerde etkili olmaya başlamasından söz eden bir yazıda, halen Sırbistan'ın uzakdaki ABD yerine Avusturya, Almanya ve İtalya ile film sektöründe ticaret yaptığından bahsedilmiş ve nüfusu yalnızca 3 milyon olan bir ülkede, sinema filmi yapmanın çok çekici görünmese de, aslında avantajlı olacağı çünkü

10 "Cinématographe en Grèce, Le", 15 Ocak 1914, *Revue Scientifique et Technique de l'Industrie Cinématographique*, sy. 3/15, s. 368.

11 "Cinématographie Française en Serbie, La", 18 Haziran 1910, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 95, s. 8.

burada yapılan her filmin Balkan yarımadasında Sofya, Edirne, İstanbul, Selanik, Atina ve Bükreş gibi şehirlerde de gösterilebileceğinden söz edilmiştir.¹² Tabii, Amerikan dergileri bölgeye ilgileri anlamında biraz gecikmiş olduklarının da farkındadırlar çünkü Fransızlar onlardan önce bölgede yaygın şekilde çekim ve gösterim yapmışlardır. Dolayısıyla Balkanlar, dergilerdeki yazılara bakıldığında farklı kolonyal güçlerin rekabet alanı da olmuştur. Bu rekabet *Billboard* dergisinde 11 Haziran 1910'da çıkan bir yazıda da görülebilir.¹³ Yazıda Orta Doğu'da farklı şehirlerde bir Fransız projeksiyon makinesi ile gösterim yapan bir Amerikan'dan bahsedildikten sonra artık çok yakında bölgedeki her önemli şehirde bir sinema salonu olacağı belirtiliyor. Ancak halihazırda bölgede Fransızların neredeyse bir tekeli olduğu ama Amerikan filmcilerinin de bu bölgeden pay almalarının önünde bir engel olmadığı belirtiliyor.

Balkanların en önemli şehri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul söz konusu olunca Batı'nın, özellikle de Fransa'nın kolonyal bakışı daha net ortaya çıkar. *Ciné-Journal*, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine hem çok yer vermiş hem de bunu bir fırsat olarak görmüştür. Yalnızca İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından değil, "Jön Türk İhtilali"nin Bulgar, Musevi, Ermeni ve Süryaniler tarafından da olumlu karşılandığını belirten dergide, 1909 yılından itibaren düzenli olarak II. Meşrutiyet'in ilanına dair (olasılıkla Sigmund Weinberg ve diğer sinemacıların çektikleri) filmlerin de reklamlarına yer verilmiştir. Bunlar arasında 29 Mayıs 1909 tarihli bir ilanda *La Révolution en Turquie* (Türkiye'de İhtilal) başlıklı bir filmin farklı yerlerde çekilen görüntülerden oluştuğu belirtilmiş ve şu sahneler listelenmiştir: Jön Türklerin İstanbul'daki gösterileri, Kolağası Resneli Niyazi Bey'in Selanik'ten İstanbul'a gidecek olan askerlerin kampını teftişi, Meriç'te karakol değiştiren Hareket Ordusu, Selanik'te kışlaya giden askerler, Yangından sonra Taksim ve Taşkışla kışlaları, Jön Türk askerlerinin işgal ettiği Yıldız Köşkü Saray ve Camii, Karşıt görüşlü bir subayın idamı, Yeni Sultan'ın ilan edilmesi kutlamaları, Zafer Takı, Yeni Sultan'ın Eyüp Mezarlığı'nı ziyareti ve Yeni Sultan 5. Mehmed'in Eyüp Camii'nden ayrılışı.¹⁴

II. Meşrutiyet'in filmleri yanında yaşanan değişimin ortaya çıkarttığı olanaklar da Fransızları cezbetmiştir. Büyük olasılıkla derginin yöneticisi Georges Dureau'nun kaleme aldığı "*Partant pour la Turquie!*" (Haydi Türkiye'ye!) başlıklı baş yazıda Türkiye'deki siyasi kriz memnuniyetle karşılanır çünkü modern sinema endüstrisi için büyük bir fırsat yaratmıştır.¹⁵ Yeni Anayasa ile ortaya çıkan bu yeni

12 "Film Advertising and Education Abroad", 1912, *Motography*, sy. 8/9, s. 338.

13 "Moving Pictures in the Orient", 11 Haziran 1910, *Billboard*, sy. 22, s. 28.

14 "Révolution en Turquie, La", 4 Haziran 1909, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 41, s. 11.

15 "Partant pour la Turquie!", 25 Ağustos 1908, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 2, s. 1.

ekonomik serbestlik rejimi sinemacılar ve film gösterimi yapanlara da yeni olanaklar sunmaktadır. Önceleri mesela Kodak'tan gelen filmcilere izin verilmemiş, Warwick Trading Company temsilcilerine ise kısmi bir çekim izni verilmişken, yeni durum artık Osmanlı haritasının her tarafını sinemacılara açmıştır. Bu ise hem İmparatorluk'un her köşesinde film çekme şansı hem de bütün buralara film ihraç etme olanağı tanımaktadır. O sebeple dergi sinemacılara bir çağrıda bulunur: Artık sinema endüstrisinin, kamera ve bavullarını alıp Boğaz'a zengin olmaya gitmesi gerekir. Gidince de bu sinemacılara harika mekanların yanında ritüeller ve eğlence hayatını da kapsayacak şekilde insanların pitoresk hayatını çekmeleri önerilir. Yine dergide yayınlanan '*Les Sinistrés de Stamboul*' (İstanbul'un Felaketzedeleri) başlıklı bir başka başyazıda Fransız sinemacılara verilen tavsiye ise İstanbul ve Selanik pazarlarında yeni Fransız sinema noktaları, yani yapım ve kurgu ofisleri, kurarak bu dokunulmamış pazarlardan faydalanmalarıdır.¹⁶ Büyük olasılıkla yine Georges Dureau tarafından 1908'de yazılan yazıda özellikle bu konuda Fransız Büyükelçiliği'nin yeterli yardımı göstermemesi şikayet konusu edilmiş ve bu durumun Alman ve İtalyan girişimcilere yarayacağı belirtilmiştir. Yazıda Fransız Basın Sendikası tarafından Paris Operası'nda Fransız hükümetinden temsilcilerin de katıldığı, 1908'deki Çırcır Yangını sonrası "İstanbul'un Felaketzedeleri"ne yardım toplamak için düzenlenen galada, Fransız Büyükelçisinin de sinemacıları felaketzedeye dönüştürdüğü söylenerek Büyükelçi eleştirilmiştir.

1911'de ise dergide iki ayrı filmle ilgili Pathé Journal ilanlarına rastlanır. Bunlar *Grave Incendie à Constantinople* (İstanbul'da Şiddetli Yangın)¹⁷ ve *Kadikéuy*'dür.¹⁸ Büyük olasılıkla her iki film de 1911 Moda yangınına gösterir. Öte yandan, Gaumont'un aktüalite filmleri arasında ise başka filmlerin ilanları da yer alır: *Autour du Conflit Italo-Turc* (İtalyan-Türk Çatışmasına Dair) filminde Sultan 5. Mehmed Reşad ve Türk ordusuyla donanmasının ve Roma'dan İtalyan ordusunun yola çıkışı görüntülerine yer verildiği belirtilir.¹⁹ Sultan Reşad'ın Balkan seyahatine dair de iki ilan yer alır.²⁰ Büyük olasılıkla Sultan'ın seyahatinde bulunan Sigmund Weinberg'in çektiği bu filmlerden *Salonique*'te (Selanik) Sultan'ın şehre gelişi ve *Turquie*'de (Türkiye) ise Sultan'ın Kosova ziyaretinin ardından dönüşüne dair görüntüler vardır. Dönemin önemli yapım şirketlerinden olan Cinema Éclair'in

16 "Sinistrés de Stamboul, Les", 10 Aralık 1908, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 17, s. 1.

17 "Turquie: Grave Incendie à Constantinople", 18 Mart 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 134, iç kapak.

18 "Turquie: Kadikéuy", 22 Nisan 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 139, iç kapak.

19 "Autour du Conflit Italo-Turc", 7 Ekim 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 163, s. 45.

20 "Salonique: Turquie", 24 Şubat 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 183, s. 23.

ilanlarında çeşitli şehirlerin görüntülerinin olduğu filmlere yer verilmiştir. Bunlar arasında İzmir ve Selanik gibi şehirler yanında Bursa ve Marmara Denizi kıyıları yer almıştır. Şirketin İzmir ile ilgili filminde ise şehir güzel limanı ile Küçük Asya'nın, yani Anadolu'nun başkenti olarak zikredilmiştir.²¹ Filmde ise şunlar yer almaktadır: İtalyan gemisiyle körfeze giriş, gümrük ofisi, liman alanındaki kervanlar, Konak'taki hükümet sarayında Rum Patriği ve İngiliz ve Fransız elçilerinin katılımıyla düzenlenen resepsiyon, sarayın etrafında toplanmış olan meraklı kadınlar ve filmin sonunda ise İzmir körfezinde gece ayın çıkmasıyla oluşan şairane güzellik. Şirketin Selanik filmi ise önce şehrin bir panoraması ve Jön Türk askerlerin Alman usulü talimleriyle açılır ve ardından da et taşıyan kasapların görüldüğü sokak görüntüleri, Bizans kilisesi üstündeki leylekler, farklı hayvanların olduğu gezici bir gösteri ekibi ve bir ayıyla güreşen Arnavut'un görüntüleri yer alır.²² *Brousse - Turquie d'Asie* (Bursa - Asya Türkiye'si) filmi ise Pierre Loti'nin yazılarından bildiğimiz şehirden sokak görüntüleri, camiler ve mezarlıklar diye tanıtılır.²³ Filmde Sultan Murat'ın XV. yüzyıl camii olarak tanıtılan Hüdevandigar Camii'nin ve etrafındaki mezarlıklarla köprü görüntülerinin yanında ihraç edilmek üzere paketlenen yumurta ve damgalanan sığırların da görüntüleri yer alır. *Les Rives de la Mer de Marmara* (Marmara Denizi'nin Nehirleri) filminde ise aslında Boğaz ve Haliç kıyısındaki derelerin görüntüleri yer alır.²⁴ Bu filmdeki sahneler arasında ise İstanbul'a gemiyle gelişte çekilen panorama, Karaköy Limanı, Dolmabahçe Sarayı, Eyüp, Pera ve Galata tepeleri, Yedikule sur ve zindanı yer alır. *Le Gendarmarie Turque* (Türk Ordusu) başlıklı filmde ise Sultan'ın huzurunda geçit ve yemin töreni gösterilir.²⁵ Ardındansa, eşkiya ve diğer kanun kaçaklarının peşine düşen askerlerin dağlardaki görüntüleri ve kaçakların kamplarının basılma ve tutuklanma anları yer alır.

Alman *Der Kinematograph* dergisinde ise daha gözlemci bir bakışa sahip yazılar yer alır. Dergideki ilk kapsamlı yazı 30 Eylül 1908'de Ludwig Brauner tarafından yazılır.²⁶ Yazıya II. Meşrutiyet'le birlikte gümrüklerde kolaylıklar sağlanması ve kontrolün azalmasının sinema malzemelerinin de daha az kontrol edilmesi dolayısıyla sinema sektörüne yararlı olacağı belirtilerek başlanıyor. İstanbul'un

21 "Smyrne", 25 Kasım 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 170, s. 54.

22 "Salonique: Turquie", 24 Şubat 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 183, s. 70.

23 "Brousse (Turquie d'Asie)", 25 Mayıs 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 196, s. 70.

24 "Rives de la Mer de Marmara, Les", 2 Aralık 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 171, s. 54.

25 "Gendarmarie Turque, La", 30 Eylül 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 162, s. 53.

26 Ludwig Brauner, "Die Aussichten der Kinoindustrrie in der Türkei", 30 Eylül 1908, *Der Kinematograph*, sy. 92, s. 1-3.

dışında, Üsküp, Selanik, Filibe, Edirne ve başka büyük şehirlerde düşük kaliteli İtalyan ya da başka gezici tiyatroların kısa süreli uğradığı birçok tiyatro salonu olduğu ve bu salonların çoklukla modern ve geniş olmalarının gazla yapılacak sinema gösterimleri için uygun olduğu belirtiliyor. Mesela Üsküp'teki tiyatro 600 kişilik koltuk kapasitesine ek olarak 25-30 kadar da locaya sahiptir. Türk şehirlerinde şu anda eğlence dünyası birkaç müzik grubu ve şarkıcıdan ibarettir ve sinema için geniş olanaklar vardır. Brauner'in ifadesiyle her ne kadar Türkler gözüyle görmeden bir şey alma konusunda isteksiz olsa da eğer Türkiye'de sinema tanınırsa, Türkler hızla bu alanda alıcı ve girişimci olabilirler, çünkü sinemanın sunduğu popülerlikten yararlanmak isteyeceklerdir. Tabii film ithal ederek salon açması planlınırsa, Türklerin ve Türkiye'de yerleşik olan diğer etnik grupların bu filmlere ne kadar ilgi göstereceği sorulabilir diyen Brauner, sinematografin özgün formu olan Karagöz'ün çok popüler olduğunu ama şu anki haliyle büyüü fener ya da kukla oyununun sınırlılıklarına sahip halk tiyatrosunun sinemayla birlikte yeni olanaklara sahip olacağını belirtir. Ardından detaylı olarak Karagöz'ü anlatan Brauner, bu Türk halk tiyatrosu formunun aslında sinemacılar için de bir olanak tanıdığını ve Türklerin mizahî ve eğlenceli filmlerle ve hatta daha basit, naif filmlerle bile ilgilenebileceğini söyler. Ama özellikle Hristiyanlarla olan gerilimlerin kolaylıkla gösterilere dönüşmesinden ötürü de siyasî ortamın seyirci bağlamında sıkıntıya yol açabileceğini belirtir. Ayrıca eğlenceli filmler güldürü anlamında etkili olurken, bazı müstehcen, özellikle soyunmanın olduğu filmlerin de başarılı olacağını söyler.

Brauner, halihazırındaki sinema sektöründe, İstanbul'da, özelde de Beyoğlu'nda, 1907'den bu yana devam eden üç şirket olduğunu belirtir. Bunlardan Sigmund Weinberg'in temsilciliğini yaptığı Pathé Freres, Tepebaşı Pötişan (*Petits Champs*) Tiyatrosu bünyesinde daha çok Avrupai beğenilere uygun haftada iki gösterim yapmaktadır. Ayrıca "Selamlık"ın çekimlerini tamamlayan Weinberg, bunu da ilk saf Türk filmi olarak gösterime sunacaktır. Brauner halen Konstantiniyye'nin Türk kısmını oluşturan İstanbul'da (Suriçi) da bir sinema çadırı ya da salonu açarak Türk bayrağı altında da gösterimler yapılması ve sinemanın Türklerin alışkanlıklarıyla uyumlu hale gelmesi gerektiğini belirtir. İşletmecilerin iki saate yayılan ve çokça ara verilen, aralarda da Yahudi ya da Ermeni müzik gruplarının çıktığı, Karagöz gösterileri ile uyumlu bir sinema gösterimi planlamalarının yararlı olacağını belirtir. Brauner, son olarak da Alman sinema sektörünün de kalıcı bir iş modeli yaratma olanağına sahip olabileceğini ama Alman üreticilerin ciddi bir rekabete girmesi gerektiğini de belirtiyor. Aynı zamanda İstanbul'da gelişmiş bir basın sektörü olmasının da filmlerin duyurulmasında yararlı olacağını belirtiyor. Özellikle de II. Meşrutiyet'in ardından 1 Eylül 1908'de başlayan ve şimdiden 1000 tiraja ulaşan Almanca gazete *Die Neue Türkei*'ın (Yeni Türkiye) da bu anlamda kullanılabileceğini belirtiyor.

Ludwig Brauner'den iki yıl sonra, bu kez *Der Kinematograph*'ın editörü Alfred Aros Rosenthal'ın 1910'da gerçekleştirdiği seyahatinin ardından yazdığı "*Der Kino im Orient*" (Doğu'da Sinema) başlıklı yazısında ise İstanbul'da zamanı ve parası olanların yaz sığınağından Tarabya, Kadıköy ve Beykoz gibi küçük semtlere kaçtığından bahsedilir.²⁷ Rosenthal, buralarda yazlık salonlar açıldığını ve bunların bazılarında da kadınlara özel gösterimler yapıldığını belirtir. Pathé filmlerinin gösterildiği bu seanslardan birisinde Alman makiniste bir Yunan konyacı ve bir de mecidiye vererek makinistin yanında gösterime eşlik eden Rosenthal, Edirne'de Oesterreicher ve Szilágyi'nin işlettiği Modern Sinema'yı ziyaret etmese de işletmenin popüler olduğunu belirtir. Arada uğradığı Filibe'de pek anlatılacak bir şey olmadığını belirten Rosenthal, Sofya'da ise yine Oesterreicher ve Szilágyi'nin şehrin ana caddesindeki 850 kişilik modern sinemasının zarif koltukları ve tam donanımlı localarıyla birinci sınıf bir işletme olduğunu belirtir. Belgrad'da ise şimdilik iki küçük sinema olsa da bu girişimlerin geleceğinin parlak olduğunu belirtiyor. Rosenthal'a göre Balkan nüfuslarının da dahil olduğu Osmanlılar üzerinde yalnızca iyi filmler etki bırakıyor ve kendilerini bilgilendiren sinemayı çok seviyorlar. İstanbul'da müstehcen filmlerin potansiyeli olduğunu söyleyen Brauner'in aksine Rosenthal, İstanbul'da adını vermek istemediği bir sinemanın bir dönem gece 11'de başlayan "suare" gösterimlerinde müstehcen filmler göstermiş olsa da bu gösterimlerin kısa bir dönem sonra sona erdiğini ve iyi bir sinema işletmesi için ilk şartın düzgün film seçimi olduğunu yazar. Rosenthal, bilet fiyatlarını da sinemacıların kalıcılığı anlamında önemli buluyor, çünkü Sofya'da pahalı bilet satan bir sinema kapanmak zorunda kalmıştır. Ayrıca halen İstanbul, Edirne ve Filibe gibi şehirlerde elektrik santralının olmaması da sinemanın önünde bir engel teşkil etmektedir. Rosenthal Sigmund Weinberg'in çektiği Sırp Kralı 1. Peter'in ziyareti ve İstanbul'da Boğa Güreşi filmlerini ilkel ekipmanlar yüzünden çok parlak bulmasa da çekilen diğer filmler arasında "Kapalıçarşı'da Yaşam", "Semazenler", "Halı Dokuma" ve "Selamlık" gibi filmleri de sayar. Rosenthal Türkiye'de halen sinemanın gelişme aşamasında olduğunu belirterek yazısını tamamlamıştır.

Öte yandan bu dönemde Balkanlardaki sinema ithalatçıları ya da sinema malzemeleri satıcılarının ilanlarına baktığımızda ise Balkanlar'ın aslında girift bir ilişki içinde olan, bölgedeki nüfusun farklı şehirler ve ülkelerde iş ve çeşitli iş birlikleri gerçekleştiren bir yapıda olduğunu görmek de mümkündür. Sinema sektöründeki birçok işletme aynı anda birden fazla şehri temsil etmektedir ve bu şehirlerde de ofis açmıştır. Balkanlar'da temsilcilikleri bulunan birçok şirket *Ciné-Journal*'de ilanları ile yer bulur. Mesela bir film dağıtım ve kiralama şirketi olan Union des Grands Éditeurs'ün Selanik temsilcisi Brunneaud ve İzmir temsilcileri Caporal and Pallamary isimleri düzenli olarak derginin sayfalarında yer alır.²⁸

27 A. Rosenthal, "Der Kino im Orient", 17 Ağustos 1910, *Der Kinematograph*, sy. 190, s. 89.

28 "Oesterreicher & Szilágyi", 29 Nisan 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 140, s. 18.

Hatta Brunneaud daha sonra da, belki de *Ciné-Journal*'ın İstanbul çağrısına kulak vererek, Beyoğlu'nda Hamalhacı Sokak 80 numarada da büyük bir ofis açmıştır. Başka bir reklamda ise Film D'Art şirketinin yapımı olan *La Dame aux Camelias* (Kamelyalı Kadın) filminin temsilcileri arasında Balkanlardan farklı isimler yer alır: İzmir ve Selanik'te Türkiye ve Yunanistan'ı temsilen Alex Nalpas & Co.; Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'da Alex Bally; ve Balkanlar, Türkiye, Yunanistan ve Mısır'ın da münhasır temsilcisi olarak Jean Horowitz adı geçer.²⁹ Aynı zamanda Jean Horowitz ve Alex Nalpas & Co. dergide ilanlarıyla düzenli olarak yer alırlar. Horowitz, Le Film D'Art ve L'Agence Générale Cinématographique şirketleri için bütün bölgeyi temsil ederken, Alex Nalpas ise İzmir ve Selanik'te operasyoneldir.³⁰ Alex Nalpas & Co, Brunneaud gibi, İstanbul'da da bir temsilcilik açar. Galata Nomico Han 21 numarada yer alan bu ofiste ise alım satım ve kiralama işlerinin sorumlusu Maurice Nalpas olur. Balkanlar'daki bir başka güçlü temsilci ise Bulgaristan'ın başkenti Sofya'daki Oesterreicher & Szilagyi şirkettir. Bu şirket aralarında Ambrosio, Aquila, Éclair, Film des Auteurs, Itala ve Raleigh & Robert gibi şirketlerin olduğu bir çok yapımcıyı temsil ederken, aynı zamanda şu filmlerin de reklamlarında temsilci olarak yer alırlar: *L'Abime* (Dipsiz), *La Cigarière* (Sigaracılar), Asta Nielsen'in oynadığı *La Phalène*, ve *Double Jeu* (İkili Oyun).³¹ Her ne kadar ofisleri Sofya'da olsa da, Oesterreicher & Szilagyi bu filmlerin Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'da temsilcisidir. Ayrıca *Der Kinematograph*'ın kurucusu Rosenthal'ın belirttiği gibi bu şirket Edirne'de de Modern Sinemayı işletmektedir.³²

Ciné-Journal dergisinin birçok farklı sayısında ilanı yayımlanan bir film ya da film projesi ise Léon M. Popescu'nun *Guerre Russo-Roumaine-Turque* (Rus-Rumen-Türk Savaşı) başlıklı ve Romanya'nın kurtuluşunun anlatıldığı filmidir.³³ Her ne kadar bu film özgün bir proje gibi sunulsa da 93 Harbi'nin olasılıkla bazı yeniden canlandırmaların ve eldeki daha yakın dönemli görüntülerin bir araya getirildiği bir projedir. Popescu'nun iddiasına göre filmin bazı sahneleri kopyalanmış ve Romanya'da bunların gösterilmesi ise yasaklanmıştır. Hatta dahası Popescu bu taklit filmlerin de bu kez farklı bir adla tanıtılan, *L'indépendance de la Roumanie* (Romanya'nın Kurtuluşu) adlı yine kendisine ait filmle bir alakası olmadığını da iddia eder. Ayrıca kendi filminin ise Romanya Savaş Bakanlığı'nun

29 "Dame aux Camelias, La", 27 Ocak 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 179, s. 32.

30 "Jean Horowitz", 2 Aralık 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 171, s. 10.

31 "Abime, L", 12 August 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 155, s. 32.

32 Rosenthal, "Der Kino im Orient", s. 89.

33 "Société Roumaine de Films Artistiques 'Leon Popescu', La", 20 Ocak 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 178, s. 41.

desteğiyle ihtişamlı ve heyecan verici büyük bir Avrupa etkinliği olacağını belirtir.³⁴ Dergiye gönderilen ve ilan şeklinde basılan Romanya'dan Veli Bey imzalı bir mektupta ise İngiliz Şirketi Écrans Lumineux Radium'un ürettiği radyum perdelerin bazı girişimciler tarafından Balkanlar'da satılmaya çalışıldığı ama şirketle olan mektuplaşmalarda da belirtildiği gibi, şirketin Romanya'da radyum perde satmadığı belirtilir.³⁵ Ayrıca, Veli Bey Romanya, Bulgaristan ve Sırbistan'da şirketin tek temsilcisinin Grégoire Brézéano olduğunu da ekler.

Yukarıda bahsedilen örneklerden de görülebileceği gibi Batı kaynaklı sinema dergileri XX. yüzyılın ilk yıllarında, Balkanlar ve dolayısıyla Osmanlı coğrafyasına sinema sektörünün sömürebileceği bir alan olarak genel anlamında kolonyal bir söylemle Şarkiyatçılık üzerinden bakmışlardır. Aynı zamanda farklı ülkelerin dergilerinde çıkan yazılarda Batı ülkeleri arasında bir hakimiyet çatışması ve rekabeti olduğu da açıkça görülebilir. Balkanların ikircikli ve arada kalmış durumu ise bazen bu genel Doğu bakışının dışına çıkmalarına da neden olmuştur. Ayrıca, Türkler ve Balkanlardaki diğer ülkelerin sinemaya olan ilgisine, yaptıkları filmler ve kurdukları sinema salonlarına da ışık tutma çabalarının yer aldığı yazılar da vardır ve özellikle bunlar bizim de Balkanlarda erken dönem sinema tarihini yazarken yararlandığımız önemli bazı kaynaklar arasında yer almaktadırlar.

Kaynakça

- “Abime, L”, 12 Ağustos 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 155, s. 34.
- “Autour du Conflit Italo-Turc”, 7 Ekim 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 163, s. 45.
- Brauner, Ludwig, “Die Aussichten der Kinoindustrie in der Türkei”, 30 Eylül 1908, *Der Kinematograph*, sy. 92, s. 1-3.
- “Brousse (Turquie d'Asie)”, 25 Mayıs 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 196, s. 70.
- “Cinématographe en Grèce, Le”, 15 Ocak 1914, *Revue Scientifique et Technique de l'Industrie Cinématographique*, sy. 3/15, s. 368.
- “Cinématographie Française en Serbie, La”, 18 Haziran 1910, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 95, s. 8.
- “Dame aux Camelias, La”, 27 Ocak 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 179, s. 32.
- “Écrans Lumineux Radium”, 28 Eylül 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 214, s. 60.

34 “Évènement Européen, Un”, 30 Aralık 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 175, s. 42-43.

35 “Écrans Lumineux Radium”, 28 Eylül 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 214, s. 60.

- “Évènement Européen, Un”, 30 Aralık 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 175, s. 42-43.
- “Film Advertising and Education Abroad”, 1912, *Motography*, sy. 8/9, s. 338.
- “Gendarmarie Turque, La”, 30 Eylül 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 162, s. 30.
- “Grand Cinématographe”, 27 Ekim 1908, *Journal de Salonique*, s. 3.
- Hatzopoulos, Pavlos, *Balkans Beyond Nationalism and Identity: International Relations and Ideology*, London and New York: I.B. Tauris, 2008.
- “Jean Horowitz”, 2 Aralık 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 171, s. 10.
- “Moving Pictures in the Orient”, 11 Haziran 1910, *Billboard*, sy. 22, s. 28.
- “Nous Aurons”, 24 Eylül 1908, *Journal de Salonique*, s. 3.
- “Oesterreicher & Szilagyi”, 29 Nisan 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 140, s. 18.
- “Sinistrés de Stamboul, Les”, 10 Aralık 1908, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 17, s. 1-2.
- “Salonique: Turquie”, 24 Şubat 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 183, s. 70.
- “Partant pour la Turquie!”, 25 Ağustos 1908, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 2, s. 1-2.
- “Révolution en Turquie, La”, 4 Haziran 1909, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 41, s. 11.
- “Rives de la Mer de Marmara, Les”, 2 Aralık 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 171, s. 54.
- Rosenthal, A., “Der Kino im Orient”, 17 Ağustos 1910, *Der Kinetograph*, sy. 190, s. 89.
- “Smyrne”, 25 Kasım 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 170, s. 54.
- “Société Roumaine de Films Artistiques ‘Leon Popescu’, La”, 20 Ocak 1912, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 178, s. 41.
- Todorova, Maria, *Imagining the Balkans*, Oxford and New York: Oxford University Press, 2009.
- “Turquie: Grave Incendie à Constantinople”, 18 Mart 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 134, iç kapak.
- “Turquie: Kadikeuy”, 22 Nisan 1911, *Ciné-Journal: Organe de l'Industrie Cinématographique*, sy. 139, iç kapak.
- “Un Cinématographe”, 13 Aralık 1897, *Journal de Salonique*, s. 1.

Batılı Dergilerde Erken Dönem Türk ve Balkan Sineması

Savaş ARSLAN

Öz

Bu çalışmada öncelikle, sinemasal temsiller yerine özellikle sinemanın doğup yayılmaya başladığı XX. yüzyılın başlarında Balkanlar üzerine Batılı sinema yayınlarının söylemlerine değinilmiştir. Bu yayınlarda Balkanlar, burada yapılan film gösterimleri, çekilen filmler ve açılan sinema salonları genel olarak Batı'nın Doğu algısı etrafında ele alınmıştır. Çalışmalar Yakın Doğu veya Osmanlı İmparatorluğu çerçevesinde birleşirken, tezahürlerini yalnızca matbu yayınlarda değil, dönemin ticarî ve iktisadî alanlarında da görmek mümkündür. Ayrıca makalede Türkiye'nin de içinde yer aldığı geniş anlamli Balkanlar coğrafyasında sinemanın gelişmeye başladığı bir dönemde, bu bölgeye özeld Batı Avrupa kaynaklı dergilerin, temelde I. Dünya Savaşı'na dek olan dönemde, daha çok belge filmler ve kısa konulu filmlerin yaygın olduğu erken sinema dönemine bakışları değerlendirilmiştir. Batı kaynaklı sinema dergileri XX. yüzyılın ilk yıllarında, Balkanlar ve dolayısıyla Osmanlı coğrafyasına sinema sektörünün sömürebileceği bir alan olarak genel anlamda kolonyal bir söylemle Şarkiyatçılık üzerinden yaklaşmışlardır. Aynı zamanda farklı ülkelerin dergilerinde çıkan yazılarda Batı ülkeleri arasında bölge üzerinde kurulmak istenen hakimiyet çatışması ve rekabet de açıkça görülmektedir. Ayrıca, Türkler ve Balkanlardaki diğer ülkelerin sinemaya olan ilgisine, yaptıkları filmler ve kurdukları sinema salonlarına da değinen yazıların olduğu tespit edilmiştir. Bunlar Balkanlarda erken dönem sinema tarihini yazarken yararlanılan önemli kaynaklar arasında kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Balkan sineması, Osmanlı-Türk sineması, sinema yayınları, erken dönem sinema gösterimleri, sinema dergileri, Şarkiyatçılık.

Early Turkish and Balkan Cinema in Western Periodicals

Savaş ARSLAN

Abstract

Rather than cinematic representations, this study predominantly touches on the discourses of Western film publications on the Balkans especially during the birth and rise of cinema in the beginning of the twentieth century. The Balkans, the film exhibitions in the region, the films made, and the film theaters opened there as seen in these publications are discussed through the West's perception of the East. With their unitary focus on the Near East and the Ottoman Empire, the influence of these studies are not limited to the print publications but extends to the commercial and economic realms of the era. Furthermore, during the development of cinema in the larger geographic area of the Balkans including Turkey, the article focuses mainly on the approach of Western European journals toward the early cinematic period until the First World War when actualities and short fiction films were more common. These Western film journals approached the Balkans and the Ottoman lands of the early twentieth century through Orientalism, with a colonialist discourse, as a land to be exploited by the cinema industry. At the same time, in the articles of these magazines by different countries, the competition and conflicts over the dominance of the region is clearly observed. In addition, there are also articles on the interest of Turks and other countries in the Balkans on cinema, their films, and the film theaters founded by them. These could be accepted as important sources to be utilized when writing the early film history in the Balkans.

Keywords: Balkan cinema, Ottoman Turkish cinema, film publications, early film exhibition, film magazines, Orientalism.